

DOCTORAATSONDERZOEK - DOCTORATS

LAWRENCE VAN HAECKE

Repressie en epuratie. De bescherming van de uitwendige veiligheid van de Staat als politiek-juridisch probleem tijdens de Belgische regimecrisis (1932-1948)

Universiteit Gent, Vakgroep Geschiedenis, 2014.

Promotor : Karel Velle, Co-promotor : Dirk Luyten

Dit onderzoek naar de repressie van collaboratie biedt op basis van tot heden ongebruikte of onvoldoende aangewende archiefbestanden nieuwe inzichten over de uitvoering van de bestraffing van samenwerking met de vijand door het militair gerecht, vooral van de militaire parketten en het auditors-generaal. De meest in het oog springende bron is het archief van het Auditors-generaal. De *Instructions Générales* werden voor dit doctoraat voor het eerst op een dermate gedetailleerde schaal bestudeerd. Daarnaast worden onder meer het kabinet-sarchief van Eerste minister Hubert Pierlot te Londen en het archief van het Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid aangewend.

Daarnaast wendt dit onderzoek twee theorieën aan voor de studie van de repressie. De theorie van 'padafhankelijkheid' houdt ten eerste rekening met de wijze waarop beslissingen uit het verleden latere keuzes helpen vormen en verklaren. "*Transitional justice*" levert ten tweede een diachronisch en synchroon vergelijkingskader voor hoe Staten omgaan met regimeovergangen. Dit biedt een bredere en internationale kijk op de repressie van collaboratie.

Dit onderzoek wendt tevens een ruimer chronologisch perspectief aan. Het vat daarom aan met een studie van de strafrechtelijke

ontwikkelingen in de twee crisisperiodes vóór de start van de Tweede Wereldoorlog. De Eerste Wereldoorlog leidt immers tot een langdurige vijandige bezetting met een onafhankelijkheidsverklaring door de Raad van Vlaanderen als orgelpunt. Tijdens de jaren 1930 is, zoals elders in Europa, de democratie in crisis. Uit conservatieve en reactionaire kringen worden dan pogingen ondernomen om de verdediging van de Staat uit te bouwen tegen de macht van hun politieke vijanden. Dit is grotendeels ingegeven uit onvrede met het algemeen enkelvoudig stemrecht en het recht te staken.

De strafrechtelijke ontwikkelingen uit deze periodes hebben een aantal krachtlijnen. Ten eerste baseert het beleid ter verdediging van de Staat zich op het begrip "burgertrouw". Via dit begrip appelleren de conservatieve beleidsvoerders aan patriottische gevoelens om de strafwet te verstrengen. De sancties bij uitstek voor de beteugeling van een gebrek aan burgertrouw zijn het nationaliteitsverval en de ontzetting uit de burgerlijke en politieke rechten. In 1934 voert de regering de Broqueville het verval in voor individuen die niet voldoen aan hun burgerplichten, met die beperking dat het louter burgers betreft die de Belgische nationaliteit niet bij geboorte verwerven. Deze wet mikt op de Oostkantons en is een permanente versie van een overgangsbepaling in de nationaliteitswet van 1922. De beleidsvoerders opteren in de jaren 1930 tot slot steevast voor de toevoeging van de rechtenontzetting als bijkomende straf voor misdrijven met correctionele straffen.

In de voorbereiding van de repressie door de regering Pierlot te Londen vinden beide maatregelen een uitgebreid gebruik. De besluitwet van 6 mei 1944 breidt gevoelig

het aantal rechten van een rechtenontzetting ten gevolge van een veroordeling wegens misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat uit. Tevens voert deze regering een verval van nationaliteit in voor burgers die na een jaar tijd tegen hun veroordeling bij verstek geen verzet aantekenen. Na de oorlog kennen beide maatregelen een verdere uitbreiding. De besluitwet van 19 september 1945 leidt tot een epuratie inzake burgertrouw, een zuivering los van gerechtelijke veroordelingen. De in de besluitwet van 6 mei 1944 voorziene rechtenontzetting wordt verplicht voor elke veroordeling wegens misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat en de hoofdsanctie voor omschreven incivieke gedragingen die niet onder de toepassing van de strafwet vallen. Het nationaliteitsverval wordt daarnaast een hoofdsanctie voor een aantal groepen burgers in de Oostkantons via de besluitwet van 20 juni 1945.

Een andere krachtlijn bij de verstrenging van de verdediging van de Staat is de invoering van nieuwe misdrijven of het hervormen van de bestaande artikelen. Door vooral de strafrechtelijke vernieuwingen uit de Eerste Wereldoorlog voert de regering Pierlot geen nieuwe misdrijven in. Politieke collaboratie en verklikking aan de vijand staan in België reeds sinds 1917 in de strafwet. De regering Pierlot vaardigt enerzijds dezelfde bepalingen uit als in de Eerste Wereldoorlog, zoals de besluitwet van 10 april 1941 dat economische betrekkingen met de vijand verbiedt. Wel vernieuwt de regering bestaande strafomschrijvingen. De besluitwet van 17 december 1942 interpreteert artikelen 113 en 117 van het Strafwetboek als antwoord op de onvoorzienbare kenmerken van de lopende oorlog, zoals de strijd aan het Oostfront en de antinationale paramilitaire organisaties

Deze besluitwet voltooit tevens de schrapping van bijzonder opzet uit dit hoofdstuk van de strafwet. Een andere krachtlijn wordt ook gevolgd : de verhoging van de strafmaat: de doodstraf wordt voor elke vorm van collaboratie met de vijand de maximumstraf.

De in de jaren 1930 levendige wens van conservatieve beleidsvoerders om de volksjury uit het hof van assisen van bevoegdheid voor misdrijven tegen de veiligheid van de Staat te weerhouden, leidt voor de oorlogstijd in 1934 en 1940 tot een parlementaire goedkeuring van de bevoegdheid van het militair gerecht over de misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat. De nieuwe samenstelling en procedure in het militair gerecht in de besluitwet van 26 mei 1944 komen uit de wet van 22 maart 1940.

Een laatste krachtlijn is dat de wil om ongewenste groepen van burgers preventief te treffen steeds evolueert naar voorstellen met individueel strafbare daden. Dit gebeurt in de jaren 1930, te Londen en na de oorlog. Het struikelblok is telkens artikel 20 van de Grondwet dat eender welk preventief ingrijpen tegen de vrijheid van vereniging verbiedt.

Dat de regering Pierlot in tegenstelling tot de beleidsvoerders van Frankrijk en Nederland niet buiten de lijnen gaat kleuren bij de voorbereiding van de bevrijding en geen ongrondwettelijke daden stelt, komt door de wankele legitimiteit van de regering in Londen. De ministers willen het Belgische establishment, met inbegrip van Leopold III, niet voor het hoofd stoten en blijven daardoor zeer behoudsgezind voor wat het aanbrengen van vernieuwingen betreft. Dit maakt het precedent van de Eerste Wereldoorlog en

de vernieuwingen uit de jaren 1930 van vormgevend belang.

In de naoorlogse fase van de Belgische regimecrisis speelt de bevrijding een bijkomende rol, in de zin dat de overgangsmaatregelen voor het herstel van de Staat slechts een beperkte houdbaarheid hebben. De groeiende afstand van de oorlog maakt dat de besluitwetten na verloop van tijd moeten worden afgebouwd. Dit is duidelijk in de toepassing van de administratieve internering. De opsluiting met enkel verdachtmaking als basis heeft een moeilijke verhouding met de rechtsstaat, maar is noodzakelijk voor de ordehandhaving. Deze enige preventieve maatregel in het arsenaal van de regering Pierlot heeft de vereiste legitimiteit door het gebruik na de Eerste Wereldoorlog en vóór de Tweede Wereldoorlog. De internering hoort vanaf april 1946 tot het verleden. De regering voert vanaf september 1944 meteen een beleid voor invrijheidstellingen in via de consultatieve commissies. Het bewijs van burgertrouw, ingesteld na de bevrijding door een paar ministeries, bouwen politici trager af. Dit verdwijnt in 1951.

Het militair gerecht gaat snel van start met de bestraffing van samenwerking met de vijand. Toch is de snelheid van de verwerking van de vele dossiers het eerste bevrijdingsjaar niet naar de wens van de politieke wereld. Daarvoor zijn verschillende verklaringen. De Tweede Wereldoorlog loopt door tot in mei 1945 met het Ardennenoffensief als hoogtepunt van verstoring. Dit leidt tot de verhuizing van veel geïnterneerden en een aantal afdelingen van het militair gerecht. De geallieerden wegen zwaar op het pas bevrijde land. Vaak eisen de geallieerde legers lokalen op. Tevens moet het militair gerecht

veel misdrijven ten nadele van de geallieerde legers berechten. De meerderheid van de vonnissen van het militair gerecht in het eerste bevrijdingsjaar behoren tot precies deze soort zaken.

Militaire samenwerking met de vijand wordt door de voortwoedende oorlog met voorrang en met de nodige vooruitgang berecht. De vervolging van politieke samenwerking met de vijand verloopt anders. De zware gevallen kunnen worden vervolgd, maar de vervolgingsgrond voor de gewone leden is onzeker. Vrij snel besluiten het Auditoraat-generaal om gewone passieve leden niet meer te vervolgen in afwachting van de instelling van een snelle procedure of een burgerlijke epuratie. Voor de actieve leden van deze groeperingen voorziet het militair parket de toepassing van de wet van 22 maart 1940 ter verdediging van de nationale instellingen. De toepassing van deze wet wordt echter niet algemeen aanvaard in juridische kringen. Bovendien verjaren deze misdrijven reeds een jaar na de bevrijding van België.

De besluitwet van 19 september 1945 verzwakt de oplegging van rechtenontzetting in geval van een correctionele veroordeling. Daarnaast verdwijnt de minimumstraf van 1 jaar voor misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat door de invoering van de besluitwet van 10 november 1945 die voor vorderingen tot 15 jaar gevangenisstraf een vereenvoudigde procedure instelt. De combinatie van deze besluitwetten helpt vooral de daling van de strafmaat voor politieke samenwerking met de vijand en tevens de lichtere vormen van militaire samenwerking te verklaren. Er vindt een ‘correctionalisering’ van lidmaatschappen

bij verschillende groeperingen plaats, maar het was tot nu onbekend dat de krijgsauditeurs niet zelden overgaan tot het dekken van eerder opgelopen internering of voorlopige hechtenis met straffen lager dan 1 jaar, omdat de rechtenontzetting bij de zuivering of deze procedure dezelfde is. De daling van de strafmaat voor militaire samenwerking met de vijand is tevens te wijten aan de mindere dreiging eigen aan deze strijders na het definitieve einde van de Tweede Wereldoorlog in augustus 1945. In mindere mate geldt dit eveneens voor de overige vormen van samenwerking met de vijand.